

УДК 304.44 (477)
DOI: <https://doi.org/10.32461/2226-3209.1.2019.166515>

Вільчинська Ірина Юріївна
доктор політичних наук, професор,
завідувач кафедри журналістики та міжнародних
відносин Київського університету культури
ORCID 0000-0001-5388-7811
Биркович Тетяна Іванівна
доктор наук з державного управління, професор,
професор Київського університету культури
ORCID 0000-0003-3276-2029

ТРАДИЦІЇ КРИЗЬ МЕТОДОЛОГІЧНЕ СКЛО ФОРСАЙТУ (частина I : обґрунтування)

Мета дослідження – обґрунтування можливості застосування методології Форсайту для збереження традицій як важливого елемента нематеріальної культурної спадщини. Враховуючи міждисциплінарний характер проблеми, **методологія дослідження** ґрунтується на комплексно-інтегративному поєднанні теоретичних підходів низки наук, зокрема культурології, публічного управління, а також загальнонаукових методів системного аналізу, синтезу, абстрагування, узагальнення і под. **Наукова новизна** пов'язана зі спробою окреслення теоретичних і практичних аспектів важливості методології Форсайту для збереження традицій з проекцією на практичні заходи держави у цій сфері. **Висновки.** Розрив між традиціоналістськими і новаторськими соціокультурними настановами зростатиме і надалі, провокуючи нові виклики, на які повинні дієво реагувати не стільки культурні спільноти, скільки державні органи та наукове співтовариство. Позаяк вони більше інших суспільних інституцій розуміють важливість збереження традицій як підґрунтя культурного розмаїття та сформованих на їх основі колективних ідентичностей. Вирішення проблем зв'язку традицій і новацій є важливим завданням будь-якого суспільства та дедалі частіше проектується у сферу прогнозування їх майбутнього поєднання з метою визначення і творення макету найбільш прийняттого майбутнього та забезпечення національної культури від можливих внутрішніх і зовнішніх катастроф. Тому дослідження можливості застосування методології Форсайту в соціокультурній сфері є актуальним напрямом досліджень для української науки, що проектується у практичну площину діяльності держави, зокрема з визначення пріоритетів культурної політики.

Ключові слова: традиції; трансформації; новації; культура; методологія Форсайту.

Вильчинская Ирина Юрьевна, доктор политических наук, профессор, заведующая кафедрой журналистики и международных отношений Киевского университета культуры; Биркович Татьяна Ивановна, доктор наук по государственному управлению, профессор, профессор Киевского университета культуры

Традиции сквозь методологическое стекло форсайта (часть I (обоснование))

Цель исследования – обоснование возможности применения методологии Форсайта для сохранения традиций как важного элемента нематериального культурного наследия. Учитывая междисциплинарный характер проблемы, **методология исследования** основывается на комплексно-интегративном сочетании теоретических подходов ряда наук, в частности культурологии, публичного управления, а также общенаучных методов системного анализа, синтеза, абстрагирования, обобщения и т.д. **Научная новизна** связана с попыткой определения теоретических и практических аспектов важности методологии Форсайта для сохранения традиций с проекцией на практические меры государства в этой сфере. **Выводы.** Разрыв между традиционалистскими и новаторскими соціокультурными установками будет расти и дальше, провоцируя новые вызовы, на которые должны действительно реагировать не столько культурные сообщества, сколько государственные органы и научное общество. Поскольку они больше других общественных институтов понимают важность сохранения традиций как основы культурного разнообразия и сформированных на их основе коллективных идентичностей. Решение проблем взаимосвязи традиций и новацій является важной задачей любого общества и все чаще проецируется в сферу прогнозирования их будущего сочетания с целью определения и создания макета наиболее приемлемого будущего и обеспечения безопасности национальной культуры от возможных внутренних и внешних катастроф. Поэтому исследование возможности применения методологии Форсайта в соціокультурной сфере является актуальным направлением исследований для украинской науки, проектируемого в практическую плоскость деятельности государства, в частности по определению приоритетов культурной политики.

Ключевые слова: традиции; трансформации; новации; культура; методология Форсайта.

Wilchinska Iryna, D. Sc. in Political studies, professor, Head of the Department of Journalism and International Relations of Kyiv University of Culture; Byrkovich Tetyana, D. Sc. in Public Administration, Associate Professor, Kyiv University of Culture

Traditional cross methodological forward glass (part I: justification)

The purpose of the article is to substantiate the feasibility of using the Forsyth methodology to preserve traditions as an important element of the intangible cultural heritage. Given the interdisciplinary nature of the problem, **the methodology of the study** is based on the complex-integrative combination of theoretical approaches of a number of sciences, in particular, cultural studies, public administration, as well as general scientific methods of system analysis, synthesis, abstraction, generalization, and sub. **Scientific novelty** is connected with an attempt to outline theoretical and practical aspects of the importance of Forsyth's methodology in preserving the traditions from the projection into practical measures of the state in this sphere. **Conclusions.** The gap between traditionalist and innovative socio-cultural guidelines will continue to grow, provoking new challenges, which not only the cultural community but also the state authorities and the scientific community must respond effectively to. As they are more social institutions, they understand the importance of preserving traditions as the basis of cultural diversity and the collective identities formed on their basis. Addressing the problems of communication between traditions and innovations is an important task of any society and is increasingly being projected into the field of prediction of their future combination in order to identify and create a mockup of the most acceptable future and to safeguard the national culture from possible internal and external disasters. Therefore, the study of the feasibility of using Forsythe's methodology in the socio-cultural field is an actual direction of research for Ukrainian science, which is projected into the practical sphere of state activity, in particular, to determine the priorities of cultural policy.

Key words: traditions; transformations; innovations; culture; Forsyth methodology.

Актуальність теми дослідження. У першій частині публікації обґрунтовано важливість прогнозування (методології Форсайту) у сфері збереження культурних традицій як важливого елемента нематеріальної культурної спадщини, що й визначає мету нашого дослідження.

Україна протягом багатьох століть сформувала величезний творчий потенціал, створила багату культурну спадщину, яка надихає українців, і не тільки, у всьому світі. Якщо говорити про культурну спадщину взагалі, то вона включає низку матеріальних культурних здобутків, невідчутні форми культурного вираження і природного довкілля, яке було збережене і передавалося як спадок з роду в рід.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про охорону культурної спадщини», культурна спадщина – це сукупність успадкованих людством від попередніх поколінь об'єктів культурної спадщини [13].

Форсайт розуміється сучасними дослідниками як систематичні спроби оцінити довгострокові перспективи науки, технологій, економіки й суспільства з метою визначення стратегічних напрямів досліджень і нових технологій, здатних принести суспільству найбільші соціально-економічні зиски [17].

Методи Форсайту дають змогу оцінити окремі частини і в цілому українську індивідуальну та колективну пам'ять, забезпечуючи ретроспективу минулих здобутків, відображених у поточній ідентичності, та її збереження і трансформації у майбутньому.

Методи Форсайту останніми роками широко поширені у виробленні політики у низці європейських країн як на державному, так і на регіональному рівні (т. зв. регіональне передбачення). При цьому національні команди «сценаристів» об'єднані у відповідну мережу. Збором матеріалів про діяльність Foresight у світовому контексті займається Європейський проект прогнозування. Існує низка неєвропейських аналітичних центрів перспективних досліджень, наприклад, Strategic Foresight Group. Останніми роками форсайт дедалі активніше з економічно-політичної проникає у в інші сфери суспільного життя, зокрема в соціокультурну, розширюючи горизонти свого застосування, що й актуалізує його розвідки в цьому напрямі.

Стан наукової розробки. Наукові дослідження методології Форсайту (далі – форсайту) та його значення для суспільств – не нова тема в зарубіжній науці, що пов'язано з його активною розробкою і запровадженням для прогнозування економічного та політичного розвитку приблизно у середині ХХ століття. Хоча на той час вона ще не здобула свого «наукового» оформлення та й сьогодні перебуває на стадії розробки з урахуванням активного проникнення в інші сфери суспільного життя.

У зарубіжній науці методологією Форсайту цікавляться Л. Джорджиу [24], А. Цвек, А. Браун, С.Рийкерс-Дефрасне [21], С. Серьогіна, І. Баришев [16], М. Боков [3], Н. Шелюбська [23], О. Соколов [18], С. Смірнов [17], Р. Поппер [12], Л. Гохберг [4], М. Бассей [2], Дж. Мартіно [8].

В українській науці останнім часом активізувалися наукові дослідження форсайту, зокрема у працях Л. Федулової [18], М. Капіноса [5]. Однак, враховуючи його початкову економічну спрямованість, найбільш комплексною на сьогодні є робота 2015 р. і 2016 р. наукового колективу під керівництвом М. Згуровського щодо форсайту розвитку економіки України [20]. Водночас з'являються розвідки про значення форсайту в соціокультурній сфері: Т. Семігіна [15], О. Рудакевич, В. Біскуп [14], Л.Шевченко [22], В. Пекар, Є. Пестерніков [11] та ін.

В інформаційному просторі представлена низка журналів відповідного спрямування, зокрема в Україні: «Економіка і прогнозування», на пострадянському просторі: «Форсайт», «Інвест-форсайт». Соціальну спрямованість мають видання «Foresight и STI Governance», «Антропологічний форсайт» та ін.

Виклад основного матеріалу. Наразі дедалі частіше сучасні суспільства зіштовхуються з позицією, що більшість будь-яких нововведень, як і їх значення для життя людини, пов'язують насамперед з новаціями науково-технологічного та інформаційно-комунікативного характеру (що, утім, не дивно для інформаційного суспільства), почасти забуваючи про їх соціокультурну складову. Проте на сьогодні дедалі очевиднішим стає той факт, що ні технологічні, ні соціокультурні новації не можуть існувати один без одного, тільки в єдності своїх складових вони можуть забезпечити майже всі трансформаційні зміни у суспільстві. Відтак, дослідження їх взаємозв'язку, особливо у контексті значення культурних традицій суспільства з проєкцію на необхідність їх збереження та визначення практичних дій держави у цьому напрямі є актуальним напрямом комплексних наукових досліджень в Україні.

Саме поняття соціокультурні трансформації складається з двох змістовних компонентів – соціальних та культурних трансформацій, тобто змін. При цьому дослідники зазначають, що під поняттям соціальна зміна насамперед варто розуміти трансформації, які стосуються всіх аспектів побутування людей та організації соціуму, які водночас можуть проявлятися, як на індивідуальному, так і на суспільному рівнях. Таке розуміння соціальних змін дає змогу враховувати і суб'єктивні внутрішньо психологічні, й об'єктивні соціально-політичні, економічні та культурні складові трансформації. Тому поняття «соціальні трансформації» охоплює будь-які зміни у соціальних структурах, виникнення нових соціальних груп, а також форм їх взаємодії і поведінки, а також зміни у їх практичному функціонуванні.

Водночас, будь-яка соціальна зміна призводить до трансформацій у сфері культури, яка, з одного боку, охоплює низку практик, зокрема художню культуру, масове мистецтво, освіту тощо, а з іншого – є відображенням ціннісно-ментальних і духовних запитів індивідів, які її розбудовують відповідно до тих завдань, які стоять перед конкретним суспільством з урахуванням історико-політичних і економічних преференцій. Останні є своєрідним базисом, який допомагає реалізовувати

духовно-ціннісні запити. Так відбувається зворотній процес, коли економіка і політика визначають соціальне і культурне життя населення відповідного національно-державного утворення.

У свою чергу, зміни в соціальній сфері й культурі призводять до змін у економічній, політичній та іншій сферах. Так, загальновідомо, що в низці країн почасти насильницька модернізація, яку часто використовують як синонім поняття «соціокультурні зміни», зокрема у формі впровадження соціальних і політичних інституцій, характерних для західної традиції, часто оберталася національною катастрофою і тривалими соціальними негараздами, як наголошує Я. Келлер [6].

До національно-соціальних катастроф можна віднести насамперед індивідуально-психологічні проблеми, пов'язані з порушеннями у ретрансляції традиційного досвіду, який відображається у відповідних усталених упорядкованих не одного тисячоліття історичного розвитку соціально-культурних практиках та сформованих на їх основі національно-культурних ідентичностях, а також елементах нематеріальної культури. Особливістю останніх є здатність проявлятися не на матеріально-організаційному рівні, а насамперед на когнітивному - інтелектуально-емоційному, духовному. Це слугує своєрідною гарантією забезпечення психологічного комфорту членів суспільства через відчуття захищеності й причетності до колективної спільності за рахунок інтеракції. Остання, за теорією соціальної дії Т. Парсонса, має два спрямування: перше – мотиваційне – пов'язане з прагненням індивіда задовольнити свої потреби, а друге – ціннісне – з почасти підсвідомим бажанням дотримуватися певних норм і стандартів, характерних для соціокультурної спільності, до якої він належить. Отже, така взаємозалежність всіх суспільних складових є очевидною, не потребує додаткового пояснення, однак потребує постійного врахування у розбудові будь-якого суспільства.

Загалом основними складовими нематеріальної культури, які фактично проектується в усі площини соціокультурного життя – школу, сім'ю, ідеологію, художню культуру, політико-правові приписи, норми поведінки і под. – є традиції та низка пов'язаних з ними соціокультурних компонентів – звичаїв, ритуалів тощо.

Як зазначає сучасний російський дослідник Е. Паїн, «у сьогоднішній, оновленій теорії модернізації на зміну антитрадиціоналістським рефлексіям прийшли уявлення про модернізаційний потенціал традицій. Суть цих уявлень у тому, що органічне прийняття товариством інноваційних економічних технологій можливе лише в разі, якщо інновації виростають з традицій» [10].

Суголосною є позиція іншого російського автора К. Костюка, який з цього приводу зазначає, що зв'язка традиція–модернізація є елементом класичної європейської моделі розвитку. Модернізація мислиться у цій моделі як інноваційний процес на основі традицій, які є усталеним підґрунтям суспільства. Модернізація не скасовує і не деформує традицію, а поступово реформує її. Традиція, в свою чергу, не блокує модернізацію, а обмежує її, пристосовуючи до існуючих відносин, і повільно пристосовується сама. Як приклад ідеальної у цьому відношенні країни дослідник наводить Англію XVIII–XIX ст. – традиційну, стриману, педантичну, яка водночас раніше всіх інших країн стала індустріалізованою і найбільш інноваційною, порівняно з іншими країнами [7].

Загалом уся історія еволюційного розвитку людства – це боротьба нового зі старим, новацій з традицією, змін із стабільністю тощо. Тому в основі будь-яких інноваційно-трансформаційних прагнень – стимулювання соціокультурної динаміки суспільства через створення та реалізацію потенціалу новацій на основі використання потенціалу традицій. Тому такі фактично системоутворюючі характеристики традицій як найважливішої складової нематеріальної культури стали підставами для віднесення їх до нематеріальної культурної спадщини, яка потребує збереження, зокрема активних цілеспрямованих дій щодо їх підтримки з боку державних інституцій.

Гармонійне співіснування традицій та новацій – найкраща гарантія не лише збереження етнокультурного товариства як такого, а й запорука його розвитку, оскільки традиція утримує в собі весь накопичений і стереотипізований в історичній ретроспективі соціокультурний досвід. При цьому незаперечним також є той факт, що сучасна культура, дедалі більше орієнтуючись на новації, активно намагається «відірватися» від традиційних підвалин, провокуючи своєрідний конфлікт інтересів, боротьбу нового зі старим і под.

Зв'язок трансформацій традиційної культури з новаціями викликав до життя поняття «сталий розвиток» («sustainable development»), який розуміється як динамічний, інтенсивний, варіабельний розвиток світової цивілізації. «Мінливість, а не сталість повинна бути провідною характеристикою поведінки соціуму, оскільки саме вона визначає здатність системи до самовідновлення і самоконтролю» [1, 95], – справедливо констатує білоруська дослідниця В. Анохіна. При цьому новації наче перебувають на межі культури: винесені саме традиціями назустріч середовищу, вони подають іманентно притаманним патернам культури (А. Крьюбер) необхідні відомості про всі зміни зовнішнього середовища. Семантично близькими до розуміння патернів культури є поняття центральна зона культури (Е. Шилз), культурні константи (Ф. Клакхтон), скріпи (Л. Гришаєва), прецедентні феномени (Ю. Караулов), культурні стандарти (А. Томас) і под., які є універсальними культурними дефініціями, що відповідають за збереження цілісності культури, водночас забезпечуючи її принципову відмінність від інших культур.

При цьому, як наголошують дослідники, інноваційні суспільства набагато більше потребують регулятивно-нормативного впливу культурних традицій, ніж власне традиційні (доіндустріальні), оскільки в останніх характер соціальних змін не настільки яскраво виражений, а їх динаміка порівняно

досить низька. Це не потребує значної ресурсної бази у вигляді адаптивних механізмів, які мають здатність забезпечити умови пристосування культури до зовнішніх і почасти внутрішніх викликів.

Високою мірою гармонії між традиціями і новаціями характеризуються суспільства, в яких трансформаційні зміни можна охарактеризувати як органічний процес. Країни, в яких цього не відбулося, характеризуються досить складними відносинами між традиціями та новаціями, що часто, як ми вже зазначали вище, призводить до численних конфліктів майже у всіх сферах життєдіяльності суспільства та провокує явище, відоме як криза культури. Це явище найбільше характерне для ХХ-ХХІ ст., на які випало найбільше конфліктів між ціннісно-духовними ідеалами і суспільними реаліями, що призводить насамперед до деструктивних зрушень у свідомості людини. Нігілізм, агресія, соціальна апатія, депривація, які Д. Хебб пов'язує з біологічно повноцінним, але психічно недостатнім середовищем, що докорінно впливає на мотивацію і бажання людини впроваджувати новації і вирішувати проблеми, і под. – це антропологічні наслідки кризи культури. Недарма Й. Рандерс у доповіді для Римського клубу «2052: глобальний прогноз на наступні 40 років» наголошує, що людство крокує шляхом руйнації. У майбутньому дослідник прогнозує уповільнення економічного зростання, що провокуватиме зростання безробіття, соціальні конфлікти, поглиблення соціальної нерівності. Найбільша небезпека в тому, на думку дослідника, що поширення цих здебільшого соціальних проблем відбуватиметься спонтанно, за непередбачуваним сценарієм, та за деякий час набуде екстремально-го характеру, що становитиме масштабну загрозу для розвинених країн [9].

Так втрата традиційної культурної ідентичності, спрямованість її у деструктивне русло спонукає людину шукати нове підґрунтя для формування нової ідентичності, здатної вистояти під тиском інших культурних цінностей, а водночас відшукати антропологічну альтернативу – нове розуміння людини навзаєм конструктам і концептам минулих епох [17, 15].

Отже, традиції втримують здатність до ефективних трансформацій і саме завдяки цій якості вони можуть успішно проявлятися в сучасності. При цьому розрив між традиціоналістськими і новаторськими соціокультурними настановами зростатиме і надалі, провокуючи не лише нові трансформації, а й виклики, на які повинні дієво реагувати не стільки культурні спільноти, скільки державні органи та наукове товариство, які більше інших суспільних інституцій розуміють важливість збереження традицій як підґрунтя культурного розмаїття та сформованих на їх основі колективних ідентичностей. Тому вирішення проблем зв'язку традицій і новацій, на нашу думку, є важливим завданням будь-якого суспільства та дедалі частіше проектується у сферу прогнозування їх майбутнього поєднання з метою не тільки визначення і творення макету найбільш прийнятнього майбутнього, а й з метою убезпечення національної культури від можливих внутрішніх і зовнішніх негараздів. Тим більше, як констатує російський антрополог-футуролог В. Смирнов, майбутнє не може бути прямим продовженням минулого, оскільки за нього конкурують різні спільноти, які водночас мають свої цілі, які суттєво відрізняються. Відтак майбутнє залежить від цілеспрямованих і погоджених дій, які можуть забезпечити дійову боротьбу за нього з урахуванням тих пріоритетів, які найбільше відповідають цілям конкретної етнонаціональної спільноти. Водночас у стані конкуренції між спільнотами саме ми – сучасники – відповідальні за збереження етнокультурної ідентичності для майбутніх поколінь.

Основне завдання кожної країни - збереження національних традицій, системи освіти, особливостей етнічної, національної, гендерної свідомості та самоусвідомлення, а також передання майбутнім поколінням всіх духовних і інтелектуальних надбань, які дедалі жорсткіше трансформуються під різновекторним впливом низки новацій. Тому зрозуміло, що без цілеспрямованих кроків держави, особливо у контексті розробки культурної політики у цьому напрямі, яка неможлива без визначення і прогнозування майбутнього, вивести країни на нову орбіту цивілізаційного розвитку сьогодні неможливо. Тому дослідження можливості застосування методології Форсайту в соціокультурній сфері є актуальним напрямом досліджень для української науки, що проектується у практичну площину діяльності держави, зокрема визначення пріоритетів культурної політики.

Література

1. Анохина В. В. Культурная традиция в контексте современной социальной динамики. Гуманитарный вестник ЗДІА. 2010. Вип. 42. С. 90–101.
2. Бассей М. Концептуальные основы и эффекты Форсайт-исследований: классификация и практическое применение. Форсайт. Т. 7. 2013. № 3. С. 64–71.
3. Бокв М. Специфика и процедуры получения прогнозного знания в форсайте. Социологические исследования. 2013. № 3. С. 74–84.
4. Гохберг Л. Будущее как стратегическая задача. Форсайт. Т. 1, № 1. 2007. С. 4–5.
5. Капінос М. С. Форсайтні методи дослідження як інструмент визначення конституційного устрою. Вісник Нац. академії держ. упр. при Президенті України. 2014. №2. С. 18–24.
6. Келлер Я. Модернизация – гуманизация общества или коррозия бытия? Критические заметки о теории модернизации. СОЦИС. 2002. № 7.
7. Костюк К. Архаика и модерн в российской культуре. URL: <http://www.nir.ru/sj/sj/sj3-4-99kost.html>.
8. Мартино Дж. Технологическое прогнозирование. М. : Прогресс, 1977. 591 с.
9. Мир по Йоргену Рандерсу. 2014. URL: <http://www.iso.org/iso/ru/news.htm?refid=Ref1880>.
10. Паин Э.А. Новации как продолжение традиции : о социокультурных условиях модернизации России. Независимая газета. 2010 (9).
11. Пекар В., Пестерніков Є. Людський капітал України 2025. Підсумки форсайту. URL: <http://wikicitynomica.org/future/lyudskiy-kapital-ukraini-2025-pidsumki-forsaytu.html>.

12. Поппер Р. Мониторинг исследований будущего. Форсайт. 2012. Т. 6, № 2. С. 56–75.
13. Про охорону культурної спадщини : Закон України від 8 червня 2000 року N 1805-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14>
14. Рудакевич О., Біскуп В. Особливості використання форсайту в передбаченні та розв'язанні проблем у соціальній сфері. URL: http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/9982/1/socst_2015_2.
15. Семигіна Т. Між минулим і майбутнім: українське суспільство в час трансформацій. Соціальна політика і соціальна робота. 2001. № 3 (19). С. 22–40.
16. Серегина С. Ф., Барышев И. Закономерно ли появление форсайта? Форсайт. 2008. Т. 2. № 2. С. 4–12.
17. Смирнов С. Новые идентичности человека: анализ и прогноз антропологических трендов. Антропологический форсайт. 2013. №4. С.14–19.
18. Соколов А.В. Форсайт взгляд в будущее. Форсайт. Т. 1, № 1. 2007. С. 8–15.
19. Федуллова Л. І. Форсайт: сучасна методологія технологічного прогнозування. Економіка і прогнозування : наук.-аналіт. журн. 2008. № 4. С. 124–138.
20. Форсайт економіки України: середньостроковий (2015–2020 роки) і довгостроковий (2020–2030 роки) часові горизонти / наук. кер. проекту акад. НАН України М. З. Згуровський. К. : НТУУ «КПІ», 2015. 136 с.
21. Цвек А. та ін. Международный Форсайт 2000-х годов: сопоставительный анализ Форсайт. Т. 8, № 2. 2014. С. 6–15.
22. Шевченко Л. Форсайт вищої освіти: актуальність для України. Україна: аспекти праці, 2014. № 3. С. 21–27.
23. Шелюбская Н. Практика Форсайта в странах Западной Европы. Альманах РИЭПП «Наука. Инновации. Образование». Вып. 5: «Форсайт: основы и практики применения». М., 2008. С. 10–24.
24. Georghiou L. Third Generation Foresight-Integrating the Socio-economic Dimension. Paper presented at the International Conference on Technology Foresight, Japan, March 2001. URL: <http://www.nistep.go.jp/achiev/ftx/eng/mat0>.

References

1. Anokhina, V. V. (2010). Cultural tradition in the context of modern social dynamics. Humanitarian Bulletin, 42. P. 90-101 [in Russian].
2. Bassei, M. (2013). Conceptual Foundations and effects of Foresight studies: classification and practical application, Foresight, Vol. 7, No. 3, Pp. 64–71 [in Russian].
3. Bokov, M. B. (2013). Specificity and procedures for obtaining of a predictive knowledge in a Foresight, Sociological Researches, No. 3, Pp. 74–84 [in Russian].
4. Hoxhberh, L. M. (2007). The future as a strategic task, Foresight, Vol. 1, No. 1, Pp. 4–5 [in Russian].
5. Kupinos, M. S. (2014). Foresight methods as a tool to determine the constitutional order, Bulletin of National Academy of Public Administration under the President of Ukraine, No. 2, Pp. 18–24 [in Ukrainian].
6. Keller, J. (2002). Modernization - the humanization of society or the corrosion of life? Critical notes on the theory of modernization. SOCIS. № 7 [in Russian].
7. Kostyuk, K. Archaic and modern in Russian culture. URL: <http://www.nir.ru/sj/sj3-4-99kost.html> [in Russian].
8. Martino, J. (1977). Technological Forecasting. M.: Progress. 591 p. [in Russian].
9. The world by Jorgen Randers (2014), <http://www.iso.org/iso/ru/news.htm?refid=Ref1880> [in Russian].
10. Pain, E.A. (2010). Novations as a continuation of the tradition: on the socio-cultural conditions of Russia's modernization. Independent newspaper, 9 [in Russian].
11. Pekar, V., Piestiernikov, Ye. (2012). -Human capital of Ukraine 2025. Consequences of Foresight, <http://wikicitynomica.org/future/lyudskiy-kapital-ukraini-2025-pidsumki-forsaytu.html> [in Ukrainian].
12. Popper, R. (2012). -Monitoring of study of future, Foresight, Vol. 6, No. 2, Pp. 56–75 [in Russian].
13. On the Protection of the Cultural Heritage: Law of Ukraine of June 8, 2000. № 1805-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14> [in Ukrainian].
14. Rudakevich O., Biskup V. (n.d.). Features of using foresight in anticipating and solving problems in the social sphere. URL: http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/9982/1/socst_2015_2 [in Ukrainian].
15. Semiygina, T. (2001). -Between past and future: Ukrainian society in a time of transformation, Social policy and social work, No. 3, Vol. 19, Pp. 22–40 [in Ukrainian].
16. Seredina, S. F., Baryshev, I. A. (2008). -Does the emergence of foresight is regularity?, Foresight, Vol. 2, No. 2, Pp. 4–12 [in Russian].
17. Smirnov, S. (2013). New human identities: analysis and forecast of anthropological trends. Anthropological foresight. № 4. Pp. 14-19 [in Russian].
18. Sokolov, A. V. (2007). -Foresight: a vision of the future, Foresight, Vol. 1, No. 1, Pp. 8–15 [in Russian].
19. Fedulova, L. I. (2008). -Foresight: Modern technological forecasting methodology, Economics and Forecasting, No. 4, Pp. 124–138 [in Ukrainian].
20. The foresight of Ukraine's economy: mid-term (2015-2020 years) and long term (2020-2030 years) of time horizons (2015), Science. Project Manager Acad. NAS of Ukraine M. Z. Zghurovskiy, Kyiv: NTUU «KPI», 136 p. [in Ukrainian].
21. Tsvek, A., Braun, A., Rikers-Defrasne, S. (2014). -International Foresight in 2000's years: a comparative analysis, Foresight, Vol. 8, No. 2, Pp. 6–15 [in Russian].
22. Shevchenko, L. (2014). -Foresight of higher education: relevance to Ukraine, Ukraine: aspects of labor, No. 3, Pp. 21–27 [in Ukrainian].
23. Sheliubskaya, N. V. (2008). -The practice of Foresight in Western Europe, Science. Innovation. Education, Issue 5: «Foresight: fundamentals and practices of implementation», Moscow, Pp. 10–24 [in Russian].
24. Georghiou L. (2001). Third Generation Foresight-Integrating the Socio-economic Dimension. Paper presented at the International Conference on Technology Foresight, Japan, March 2001. URL: <http://www.nistep.go.jp/achiev/ftx/eng/mat0> [in English].

Стаття надійшла до редакції 13.11.2018 р.